

I. S. MILLER

K OTÁZKE UTVÁRANIA SA POLSKÉHO BURŽOÁZNEHO NÁRODA

Utváranie sa buržoázných národov je dlhotrvajúcim historickým procesom, charakterizovaným nielen zákonitosťami, ktoré sú im všetkým spoločné, ale aj svojskými javmi, vlastnými len danému národu a závislými od tých konkrétnych historických podmienok, v ktorých tento proces prebieha. Tento proces prebieha rozličným spôsobom v závislosti od toho, či sa národ formuje v podmienkach utvárajúceho sa národného štátu, alebo v rámci štátu národnostného, či je panujúcim alebo utláčaným národom, či je súčiastkou jedného štátu alebo je rozdelený medzi niekoľko štátov. Tieto podmienky, popri zvláštnostiach sociálno-ekonomického vývoja, popri vplyve vonkajších činiteľov atď., určujú svojráznosť a zvláštnosti procesu formovania sa každého národa, dávajú svojráz vznikajúcemu národnému hnutiu, národnej tradícii a psychickému založeniu národa.

Dejiny poľského buržoázneho národa sú jedným z markantných príkladov svojrázneho vývinu hlavných zákonitostí v procese formovania sa národa.

Keď skúmame dejiny utvárania sa poľského národa a dejiny poľského národného hnutia, ktoré je s nimi nerozlučne spojené, znamená to v podstate analyzovať pod týmto zorným uhlom celé dejiny Poľska v priebehu dlhého historického obdobia. Je úplne jasné, že táto štúdia si nijako nemôže nárokovať, že vyrieši tento problém. Snažíme sa tu osvetliť len niektoré kľúčové otázky tejto širokej témy, určiť princípy pristupovania k jej rozriešeniu, formulujúc ich v najstručnejšej, konspektívnej forme a zmieňujúc sa zásadne len o tých konkrétnych javoch a udalostiach, ktoré budú podkladom pre ten či onen záver. Pritom základnou otázkou, ktorá nás zaujíma, je *vzájomná súvislosť* medzi podmienkami formovania sa poľského národa a základnými črtami poľského národného hnutia v období jeho najbúrlivejšieho roz-

voja, ktorého dôležitejšími medzníkmi sú národnooslobodzovacie povstania r. 1794 a 1863—1864.

*

Národ (tu i ďalej ide o buržoázne národy) vzniká v období likvidácie feudalizmu a vývinu kapitalizmu. Proces sdružovania sa ľudí v národ prebiehal v rozličných historických podmienkach rozličným spôsobom. Ak v západnej Európe tvorenie národov znamenalo súčasne aj ich premenu na samostatné národné štáty, vo východnej Európe prebiehal tento proces trochu inakšie. Vplyvom zvláštnych historických podmienok prebiehal tu proces tvorenia centralizovaných štátov rýchlejšie ako proces sdružovania ľudí v národ. Vo východnej Európe: „... utvorily sa národnostné štáty, v ktorých žije niekoľko národností. Také je Rakúsko-Uhorsko a Rusko.“¹ Taká bola i stará Reč pospolitá.

Proces utvárania sa národnostnej Reči pospolitej, ktorý sa začal už v XIV. storočí, definitívne skončil v XVI. storočí, keď sa utvoril veľký národnostný štát, v ktorom Litovci, Ukrajinci a Bielorusi boli utlačovanými národnosťami a Poliaci, ktorí sohrali úlohu sjednotiteľa národností, sa stali vládnuťou národnosťou.

Svojráznosť procesu formovania sa národov vo východnej Európe spočíva v tom, že proces konsolidácie národností v národ prebiehal v rámci smiešaných, národnostných štátov v podmienkach, keď sa utláčané národy už nevyvíjaly v nezávislé národné štáty. V národnostných štátoch bol proces vyvíjania utláčaných národností v národ oveľa komplikovanejší ako proces vyvíjania sa v národ národností vládnúcich. Jednako to však neznamená, že by sa vládnúce národnosti boly už skonsolidovaly v celistvý národ v čase, keď sa vytváraly národnostné štáty. Ani Nemci v Rakúsku, ani Maďari v Uhorsku, ani Veľkorusi v Rusku sa nevyvinuli v národ už v tom čase, keď prevzali úlohu sjednotiteľa národností. Proces konsolidácie týchto vládnúcich národností v národ zakončil sa už v rámci nimi utvorených národnostných štátov. V tej dobe, keď sa vytvorila národnostná Reč pospolitá, ani Poliaci neboli ešte uceleným, vyvinutým národom.

Proces vyvíjania sa ľudí v národ, v pevné spoločenstvo ľudí je dlhotrvajúcim historickým procesom. Charakteristické črty národa, jeho znaky zrejú dlho a nie súčasne, ale „jedine vtedy, keď sú tu všetky znaky spolu, môžeme hovoriť o národe.“²

¹ J. V. Stalin, *Spisy* 2, Bratislava 1950, 310.

² Tamže, 304.

Ako prebiehal tento proces v poľskom národe, aké boly zvláštnosti tohto procesu, či sa ukončil v čase vzniku poľského národného hnutia a ak sa neukončil, v akom štádiu rozvoja sa nachádzal?

„Národ — učí s. Stalin — je historicky sa utvorivšie pevné spoločenstvo ľudí, spojených spoločným jazykom, územím, hospodárskym životom a psychickým založením, prejavujúcim sa v spoločnej kultúre.“³

Súdrh Stalin ukazuje, že „prvky národa — jazyk, územie, kultúrne spoločenstvo atď. — nespady s neba, ale sa pozvoľna utváraly už v predkapitalistickom období.“⁴ Toto nás zaväzuje pri skúmaní procesu formovania sa národa neobmedzovať sa len na obdobie, keď na základe všetkých týchto znakov dochádza k definitívnej konsolidácii ľudí v národ. Je potrebné osvetliť tiež začiatky tohto procesu, ktoré siahajú hlboko do dejín predchodcu poľského národa — poľskej národnosti.

Preskúmajme dôkladne, ako sa historicky vyvíjal každý zo znakov pevného spoločenstva ľudí, ktorí utvorili poľský národ.

Predovšetkým preskúmajme — *spoločný jazyk*. „Národné spoločenstvo je nemysliteľné bez spoločného jazyka“⁵ — ukazuje J. V. Stalin. „Dejiny hovoria, že národné jazyky sú . . . celonárodné, spoločné pre členov národa a jednotné pre celý národ“.⁶

Poľský jazyk sa vyvíjal obdobne ako ostatné národné jazyky „od rodových jazykov ku kmeňovým jazykom, od kmeňových jazykov k jazykom národností a od jazykov národností k jazykom národným.“⁷ Dejiny poľského jazyka sú nerozlučnou časťou dejín poľského ľudu, tvorcu a nositeľa poľského jazyka.

Súdrh Stalin ukazuje, že „ . . . elementy súčasného jazyka majú svoj základ už v dávnej minulosti, pred otrokárskym obdobím“.⁸ Charakterizujú podmienky ďalšieho rozvoja jazyka, s. Stalin hovorí:

„Ďalší rozvoj výroby, vznik tried, vznik písomníctva, zrod štátu, ktorý pre svoju správu potreboval viac alebo menej usporiadaný písomný styk, rozvoj obchodu, ktorý ešte viac potreboval písomný styk, vynález tlačiarenského lisu, rozvoj literatúry — toto všetko

³ Tamže, 303.

⁴ J. V. Stalin, *Sočinenija* 11, 336; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, Bratislava 1951, 7.

⁵ J. V. Stalin, *Spisy* 2, Bratislava 1950, 300.

⁶ *Za marxistickú jazykovedu*, Bratislava 1950, 13.

⁷ Tamže, 13.

⁸ Tamže, 20.

spôsobilo veľké zmeny vo vývoji jazyka.“ A ďalej: „Za celý ten čas kmene a národnosti sa drobily a rozchádzaly, miešaly a krížily a neskoršie vznikly národné jazyky a štáty...“⁹

Podmienky, vymenované tu s. Stalinom, ktoré vplývajú na vývoj jazyka, existovali v Poľsku v XVI. storočí. V dobe až do tohto času prebiehal aj tu proces drobenia, rozchádzania, miešania a kríženia kmeňov a národností. Na základe miestnych („územných“) dialektov a predovšetkým veľkopoľského (polianskeho) dialektu sa utvoril ako výsledok stáročného procesu vývoja Poľska jediný celonárodný a v XVI. stor. — vysokovyvinutý poľský jazyk.¹⁰ Tento jazyk bol zrozumiteľný Poliakom Mazovska a Sliezska, Mazurského Poozeria a Malopoľska. Je zrozumiteľný i teraz, pretože ani jeho štruktúra, gramatická sústava a základný slovný fond sa podstatnejšie nezmenily. Takto jednotný poľský jazyk XVI. storočia, i keď nebol ešte národným jazykom, lebo ešte neexistoval poľský národ, nositeľ národného jazyka, zaistil už *možnosť* vyvíjania národa.

Jazyk nie je ničím strnulým, mŕtvym. „Jazyk, najmä jeho slovná zásoba je v stave temer ustavičných zmien.“¹¹ Medzi poľským jazykom Reja a Kochanovského — jediným jazykom poľskej národnosti a poľským národným jazykom Mickiewicza a Słowackého môžeme zaznamenať rad rozdielov. Ale tieto rozdiely sa netýkajú základu jazyka, jeho gramatickej sústavy a základného slovného fondu. Tieto rozdiely nevyvracajú domnienku, že už v XVI. stor. bol poľský jazyk natoľko spoločný pre celý poľský ľud, že zabezpečil proces utvárania sa poľského národa. Pritom u Poliakov, ako aj u iných národov východnej Európy, vývoj jazyka národností v národný jazyk ako i vyvíjanie sa národa vôbec, neprebíhal paralelne so vznikom národného štátu, ale v rámci štátu národnostného.

Vývoj poľského jazyka, najmä jazyka literárneho, až do XVIII. stor. brzdil vplyv latinčiny; neznamenalo to však, že poľský ľud nemal celonárodný jazyk; takým jazykom bol práve poľský jazyk. U poľského národa sa latinčina nemôže považovať za konkurenta poľského jazyka, práve tak ako francúzsky jazyk anglických feudálov sa nemôže považovať za konkurenta celonárodného anglického jazyka.

⁹ Tamže, 20.

¹⁰ Pozri T. Lehr — Splawinski, *Język polski. Pochodzenie. Powstanie. Rozwój*, Warszawa 1947, 65—75.

¹¹ *Za marxistickú jazykovedu*, 12.

Hovoriac o spoločnom jazyku ako o povinnom znaku národa, s. Stalin zdôrazňuje: „Ide o ľudové hovorové jazyky, a nie o úradné.“¹²

Takto je to so spoločným jazykom ako jednou z charakteristických črt národa, ktorého niektoré zvláštnosti v procese jeho vývoja rozoberieme ďalej, pri celkovej charakteristike zvláštností procesu formovania poľského národa.

Spoločné územie poľského ľudu patrí tiež medzi tie znaky poľského národa, ktoré ako potencia vývoja národa jestvovaly už v predkapitalistickom období. „Národ sa utvára len v dôsledku dlhotrvajúcich a pravidelných stykov, v dôsledku toho, že život ľudí je s pokolenia na pokolenie spoločný. A dlho trvajúci spoločný život nie je možný bez spoločného územia.“¹³

Nejestvovanie štátneho spoločenstva, t. j. rozdelenie spoločného národného územia daného národa medzi rozličné štáty nebránilo a nemohlo zabrániť Ukrajincom, Rumunom a Srbom, aby sa nevyvinuli v jediný národ. Nejestvujúce štátne spoločenstvo neprekážalo, ako uvidíme ďalej, ani dokončeniu procesu formovania sa poľského národa. Neznamená to samozrejme, že by politické rozdelenie poľského národného územia nehralo vôbec nijakú úlohu a nemalo vplyv na proces formovania sa poľského národa. Avšak najmä tento fakt, že poľský ľud i napriek tomuto rozdeleniu (ako aj ľud ukrajinský, rumunský a srbský) sa vyvinul v národ, dokazuje, že politické rozdelenie nemôže likvidovať to spoločné územie, ktoré je nevyhnutným znakom národa.

V spojitosti s týmto považujem E. A. Kosminského výklad tejto otázky za nepresný, keď spája utváranie spoločného územia v dejinách formovania sa anglického národa s likvidáciou feudálnej roztrieštenosti (Voprosy istorii 1951, № 9, 49—50). Je samozrejme, že prekonanie feudálnej roztrieštenosti je nevyhnutnou podmienkou pre vývin procesu konsolidácie ľudu v národ. Jednako nie je podmienkou pre utvorenie *spoločného územia*, lebo toto spoločné územie existovalo už v období feudálnej roztrieštenosti, keď i napriek politickému rozdeleniu tohto územia na množstvo samostatných pološtátov, ľudia jednej národnosti (resp. niekoľkých národností, ktoré splynuly v jeden národ) mali možnosť sa nepretržite a pravidelne vzájomne stýkať. Prekonanie feudálnej roztrieštenosti je nevyhnutnou podmienkou pre vytvorenie *spoločného hospodárskeho života*.

Spoločné poľské územie bolo dané tým, že poľský ľud ako celok ob-

¹² J. V. Stalin, *Spisy* 2, 300.

¹³ Tamže, 301.

sadil územie medzi Baltickým morom a Karpatmi a medzi Odrou a Bugom a nebol pritom rozdelený ani prírodnými prekážkami ani inonárodnostnými oblasťami. Územie obsadené poľským ľudom sa v priebehu dejín trochu zmenilo. Tak bol k nemu pričlenený rad oblastí, ktoré boly dávnejšie obsadené litovskými alebo východoslovanskými národnosťami (Mazurské Poozerie, Polesie, oblasť Sanu a Przemysla).

Zo sústavy poľského územia boly odtrhnuté na niekoľko stáročí niektoré oblasti, násilím pogermanizované (Dolné Sliezske, západné Pomoransko), no tieto zmeny pohraničia poľského územia nikdy etnograficky nenarušily jeho celistvosť, nikdy teda nelikvidovaly spoločné územie poľskej národnosti.

Súčasne k poľskému národnému územiu nikdy nepatrily rozsiahle oblasti, opanované na východe poľskými feudálmi, oblasti, osídlené ukrajinským, bieloruským a litovským obyvateľstvom. Národnú tvárnosť územia neurčuje panujúca trieda, uchvatitelia a kolonizátori, ktorí upevnili svoju vládu nad utláčanými národnosťami, ale triedy pracujúcich. A tak ako Horné Sliezske pod vládou nemeckých statkárov a nemeckých kapitalistov neprestalo byť časťou poľského národného územia, osídleného poľskými roľníkmi a robotníkmi, tak aj Litva, Bielorusko a Ukrajina, i keď boly v moci poľských statkárov, neprestaly byť národnými územiami litovského, bieloruského a ukrajinského ľudu.

Je samozrejmé, že v dejinách formovania sa národa nemá podstatný význam len jestvovanie spoločného územia, ale aj rozsiahlosť tohto územia, jeho prírodný charakter, konfigurácia jeho hraníc atď. Nie je však prípustné, aby sa tieto otázky zamieňaly. Keď konštatujeme jestvovanie spoločného územia, zisťujeme tiež jestvovanie potenciálnej možnosti formovania sa národa. Keď však hovoríme o zmenách národného územia, o jeho hraniciach, o hustote obyvateľstva na tomto území, vysvetľujeme zároveň tie konkrétne podmienky, v ktorých prebiehal proces vývoja národa. Tieto podmienky sa menily v rozličných obdobiach vývoja národa podľa konkrétnej historickej situácie, podľa potrieb vyvíjajúceho sa buržoázneho národa a podľa želania najaktívnejšieho činiteľa tohto obdobia — rastúcej národnej buržoázie. Pritom, keď charakterizujeme tieto podmienky, nemôžeme sa obmedzovať len na štúdium územia daného národa: je nutné charakterizovať nielen jeho obkľúčenie, ale (ak ide o panujúci národ, ktorý stojí na čele štátu) aj územie tých utláčaných národov a národností, ktoré sú súčasťou tohto štátu.

Pri štúdiu otázky o procese formovania sa národa musia sa brať samozrejme do úvahy všetky tieto okolnosti. Vplývajú na tento proces, a to nielen na utváranie sa jedného zo znakov národa — spoločného územia — ale aj na vytváranie spoločného jazyka, spoločného hospodárskeho života, spoločného psychického založenia daného národa a jeho národného charakteru. Avšak nie je možné v nijakom prípade zameniť otázku existencie spoločného územia ako jedného z prvkov národa, ktoré sa pozvoľna vyvíjalo v predkapitalistickej dobe, s otázkou o konkrétnych podmienkach vývoja národa (so zmenami národného územia, jeho hraníc, zaľudnenosti tohto územia a pod.) Takéto zamieňanie by vec skresľovalo, odtrhávalo by proces vyvíjania sa národa od jeho historických podmienok a zároveň tým by umožnilo rozličným spôsobom prekrúcať marxisticko-leninské učenie o národnostnej otázke a mohlo by viesť k priamym nacionalistickým konštrukciám.

Takto i spoločné územie poľského ľudu existovalo už pred obdobím, ktoré skúmame — t. j. koniec XVIII. stor. a začiatok XIX. storočia. Avšak ako hovorí s. Stalin — „spoločné územie samo osebe ešte netvorí národ. Na to je ešte okrem toho potrebná vnútorná hospodárska spojitosť, sjednocujúca jednotlivé časti národa v jeden celok.“¹⁴

Medzi charakteristickými zvláštnosťami národa sa utváral zpravidla ako posledný, *spoločný hospodársky život, ekonomická jednota*. Utvorením hospodárskej jednoty sa ukončuje pozvoľný proces utvárania sa znakov národa, spájajúc „dovtedy odlúčené časti tohto národa pod jeden národný celok.“¹⁵

Keď s. Stalin poznamenáva, že prvky národa — jazyk, územie, spoločná kultúra atď. — sa utváraly pozvoľna, ešte v predkapitalistickom období, zdôrazňuje, že „jestvovaly . . . v najlepšom prípade iba potenciálne v smysle možnosti utvorenia národa v budúcnosti za určitých priaznivých podmienok. Potencia sa stala skutočnosťou iba v období vzmáhajúceho sa kapitalizmu s jeho národným trhom, s jeho hospodárskymi a kultúrnymi strediskami.“¹⁶

Charakterizujú význam spoločného hospodárskeho života ako jedného zo znakov národa, J. V. Stalin cituje významné slová L e n i n a,

¹⁴ Tamže, 301.

¹⁵ J. V. Stalin, *Sočinenija*, 11, 336; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, 7.

¹⁶ J. V. Stalin, *Sočinenija*, 11, 336; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, 8.

vyslovené v brošúre *Kto sú to „priatelia“ ľudu a ako bojujú proti sociálnym demokratom?*

„Iba nové obdobie ruských dejín (asi od XVII. stor.) je charakterizované naozaj skutočným splynutím všetkých . . . oblastí, krajín a kniežatstiev v jeden celok.“ Toto splynutie „spôsobila zosilňujúca sa výmena medzi oblasťami, postupne rastúci obeh tovarov, koncentrácia malých miestnych trhov v jeden celoruský trh. Pretože vedúcimi a pánmi tohto procesu boli kapitalistickí obchodníci, utvorenie týchto národných sväzkov nebolo ničím iným ako utvorením buržoázných sväzkov.“¹⁷

V starej Reči pospolitej až do chvíle jej pádu sa neutvorila najmä hospodárska jednota.

Svojráznosťou historického vývoja Poľska bolo, že sporadicky sa utvárajúce počiatky kapitalistických vzťahov v XV.—XVI. storočí, ktoré by mohli v iných podmienkach pri ďalšom vývoji položiť základy procesu formovania sa buržoázneho národa, nielen že sa ďalej nerozvíjaly, ale boli potlačené a udusené. V rámci tohto článku nie je možné podrobne charakterizovať tento jav. Poukážeme len, že úpadok poľského mesta, skutočné prerušenie procesu koncentrácie miestnych trhov v jediný všepoľský trh, že jednostranný, znetvorený charakter vývinu obehu tovarov viedly k tomu, že v Poľsku nevznikly národné ekonomické vzťahy, t. j. *buržoázne vzťahy*. Tieto vzťahy sa začaly rozvíjať len koncom XVIII. stor. v podmienkach, keď snahy o utvorenie poľského štátu stroskotávaly; opäť sa začal proces koncentrovania miestnych trhov, avšak do pádu Reči pospolitej neprekročil tento proces hranice raného štádia rozvoja. V Poľsku sa nevytvoril národný trh, nevytvorily sa také priaznivé podmienky, ktoré by umožnily ukončiť proces formovania sa národa, ktorý sa začal v tomto čase.

Tie isté hlboké nedostatky v sociálno-ekonomickom zriadení, ktoré viedly k pádu Reči pospolitej, zabraňovali poľskej národnosti v XVI.—XVIII. stor. vyvinúť sa v národ. „Krajina, ktorá v čase, keď všetky s ňou susediace krajiny napredovali, vytváraly buržoáziu, rozvíjaly obchod a priemysel a zakladaly väčšie mestá, úporne udržiavala neporušené feudálne spoločenské zriadenie, taká krajina bola odsúdená na zánik.“¹⁸

¹⁷ V. I. Lenin, *Vybrané spisy* 1, Bratislava 1951, 97.

¹⁸ K. Marx a F. Engels, *Sočinenija XIII*, č. 1, 159.

Z tohto Engelsovho výroku a z podmienok existujúcich v Reči pospolitej, ktoré boli v rozpore s novými podmienkami, utvárajúcimi sa v susedných štátoch, jasne vidíme, že v Poľsku chýbaly práve tie črty vývinu, ktoré mali vytvoriť spoločný hospodársky život a vytvoriť podmienky pre formovanie sa poľského národa.

V politickom zriadení Reči pospolitej sa udržali mnohé črty feudálnej roztrieštenosti, feudálneho separatizmu. Tieto okolnosti značne hamovali proces utvárania sa poľského národa. K situácii v Reči pospolitej s jej bezmocným centrálnym štátnym aparátom a všemocnými feudálnymi krajinskými sejmikmi, ľahostajnými k národným záujmom poľského ľudu a celkove k osudu štátu, úplne priliehajú slová J. V. Stalina „... ako však mohli vzniknúť národy a existovať pred kapitalizmom v období feudalizmu, keď krajiny boli rozdrobené na jednotlivé samostatné kniežatstvá, ktoré nielenže neboli navzájom spojené národnými sväzkami, ale rozhodne popierali nevyhnutnosť takýchto sväzkov?“¹⁹

Nakoniec posledné z charakteristických znakov národov, „národný charakter“ alebo *spoločné psychické založenie*, ktoré sa prejavuje v spoločnej kultúre — sa taktiež utváralo u poľského ľudu pozvoľna už v predkapitalistickom období a nemohlo dosiahnuť plného rozvoja, pretože ešte nejestvoval spoločný hospodársky život. Rozvoj kapitalizmu nepriniesol len hospodárske vzťahy a hospodárske strediská, ale priniesol tiež kultúrne vzťahy a kultúrne národné strediská.

V podmienkach, keď prevládala feudálna ideológia, v podmienkach, keď panujúca trieda viedla protinárodnú politiku, ktorá protirečila záujmom vznikajúceho poľského národa, keď všemocná katolícka cirkev svojím tmárstvom potlačovala rozvoj kultúry a svojimi „kozmičnými“, kozmopolitickými tendenciami bola zvlášť nepriateľská rozvoju samostatnej *národnej* kultúry, — v tých podmienkach prirodzene zaostávalo aj utváranie sa poľskej národnej kultúry.

Kultúrno-národný rozkvet koncom XVIII. storočia a činnosť poľských „osvietencov“ znamenali nesporne krok vpred v rozvoji poľskej národnej kultúry. Avšak porážka feudálno-katolíckeho tmárstva a kozmopolitizmu bola ešte veľmi ďaleko.

Sociálno-ekonomická zaostalosť Poľska sa odrážala na procese utvárania sa spoločného psychického založenia poľského národa ešte i po inej stránke. Jestvovanie štátnych hraníc, ktoré, ako sme vyššie

¹⁹ J. V. Stalin, *Sočinenija*, 11, 336; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, 7.

spomenuli — oddeľovali západné poľské zeme od ostatného poľského územia, samo osebe ešte nenarušovalo spoločné poľské národné územie, ale táto okolnosť v dôsledku toho, že neboly ekonomicky spojené, viedla k vážnemu odtrhnutiu západných poľských zemí (Sliezska a Pomoranska) od spoločného procesu formovania sa poľského národa. Západné zeme, ktoré neboly dostatočne spojené s materskými poľskými zemami, dostaly sa v tomto období na dlhú dobu pod útlak cudzích národov.

V dôsledku tohto u veľkej časti poľského ľudu, ktorý žil za hranicami Reči pospolitej, prebiehal proces formovania sa národného charakteru len pozvoľna; toto odtrhnutie ďalej zapríčinilo, že západné poľské zeme kultúrne zaostávaly a vyskytly sa tu javy, ako zachovávanie, ba dokonca aj oživenie miestnych nárečí, ktoré boly nedostatočne spojené so všeobecným procesom vývoja poľského jazyka.

Toto znovu potvrdzuje, že vznik spoločného hospodárskeho života nielen dopĺňa črty národa, ale podstatnejšie vplýva na prvky národa, ktoré sa dávnejšie pozvoľna vyvíjaly, napomáha ich kvalitatívne pretvorenie v podmienkach rozvíjajúceho sa procesu formovania národa. Najmä v období formovania sa národa jazyk národností, ktorý prv predstavoval len potenciú pre vytvorenie národa, rozvíja sa v národný jazyk, a národná kultúra dosahuje takej úrovne rozvoja, ktorú v predkapitalistickom období nikdy nemala, rozvoja, v ktorom sa jasne odráža vytvárajúce sa spoločné psychické založenie národa. Na báze vznikajúcich ekonomických národných vzťahov sa môže potencia premeniť v skutočnosť.

Takto formovanie sa poľského národa, ktoré sa začalo v druhej polovici XVIII. storočia, neukončilo sa v období existovania poľského feudálneho štátu. Ukončilo sa v ťažkých podmienkach národného útlaku poľského ľudu, ktoré sa stupňovalo v dôsledku rozdelenia poľských zemí, narušením hospodárskych a kultúrnych vzťahov medzi rozličnými časťami poľského národného územia a medzi rozličnými časťami poľského ľudu. Utváranie sa poľského národa sa ukončilo v podmienkach, keď tento s pozície vládnúceho národa sa dostal do postavenia národa utláčaného.

Prvá polovica XIX. stor. bola obdobím dozrievania kapitalistických prvkov v poľskej ekonomike a stále viac vzrastajúceho zahŕňovania feudálno-nevoľníckych vzťahov. Vystriedanie zaostalého feudálneho spôsobu výroby kapitalistickým stalo sa základnou otázkou života a vývinu poľského ľudu. Pre Poľsko, ktoré bolo predovšetkým kraji-

nou agrárnou, najdôležitejšou otázkou bolo, ako prebehne výmena feudálneho spôsobu výroby v kapitalistický spôsob výroby v poľnohospodárstve; či cestou kompromisníckych reforiem „shora“, ktoré by chránily nedotknuteľnosť statkárскеj držby pôdy a udržovali prežitky feudálno-nevoľníckych vzťahov, t. j. takou metódou, ktorú V. I. Lenin nazval „pruskou cestou“ rozvoja kapitalizmu v poľnohospodárstve, či revolučnou cestou, cestou agrárnej revolúcie.

Vplyvom utvorivších sa historických podmienok musel poľský ľud riešiť túto otázku v nerozlučnom spojení s otázkou národného oslobodenia Poľska.

Rozvoj kapitalizmu v poľských zemiach vytvoril nutné hospodárske predpoklady pre konsolidáciu poľskej národnosti v celistvý národ, predpoklady, ktoré predtým chýbaly. Národnooslobodzovací boj poľského ľudu, ktorý sa rozvinul v prvej polovici XIX. storočia, sohral významnú úlohu pri formovaní sa poľského národného charakteru.

Proces utvárania sa poľského buržoázneho národa sa uskutočnil v druhej polovici XIX. storočia. K tejto otázke sa znovu vrátíme pri ďalšom rozbere.

Ako mohlo vzniknúť za týchto podmienok koncom XVIII. stor. a aký malo ráz poľské národné hnutie?

Je známe, že vznik a vývoj národného hnutia v národnostných štátoch východnej Európy boli zpravidla spojené s konsolidáciou utláčaných národností v národy a so vstupom mladej národnej buržoázie utláčaného národa na javisko boja.

Trochu ináč vzniklo a vyvíjalo sa poľské národné hnutie. Vzniklo v tej chvíli, keď proces konsolidácie poľskej národnosti v národ nebol ešte ukončený.

Na rozdiel od národného hnutia iných utláčaných národov východnej Európy hlavným činiteľom poľského národného hnutia v priebehu niekoľkých desaťročí nebola buržoázia, ale zemepáni — šľachta.

V tej dobe — ako pri väčšine utláčaných národov východnej Európy — procesu konsolidácie národov a spolu s ním aj procesu vzniku a rozvoja národného hnutia predchádzalo dlhé, niekedy viacstoročné obdobie zotrávania daného ľudu v postavení potlačovanej národnosti v systéme národnostného štátu. Poľská národnosť bola po dlhé stáročia vládnucou národnosťou a do postavenia podrobenej utlačanej národnosti sa dostala oveľa neskoršie a na dosť vysokom stupni vývoja, ako väčšina utláčaných národností východnej Európy.

Prechod z postavenia vládnúcej národnosti do postavenia národnosti utláčanej sa skončil v období, keď sa už začal proces konsolidácie poľského národa, keď zároveň so vznikom prvkov kapitalistických vzťahov vnútri feudálneho zriadenia vznikaly už historické predpoklady pre vytvorenie hospodárskej jednoty — základnej podmienky, ktorá chýbala pre premenu poľskej národnosti v národ. Poľská národnosť sa koncom XVIII. stor. kvalitatívne líšila od národnosti XV.—XVI. storočia — v čase vznikania národnostných štátov; bola *utvárajúcim sa národom*.

Preto likvidácia poľského štátu, uvrhnutie poľského národa, — národa, ktorý vládol vo veľkom národnostnom štáte — do postavenia utláčaného národa nemohlo nevyvolať a skutočne vyvolalo odpor, vyvolalo poľské národné hnutie.

Likvidácia poľského štátu neurazila len národnú hrdosť poľského ľudu, ale uvrhla ho do podmienok ťažkého inonárodného útlaku, pri ktorom bol hatený a potlačovaný vývoj poľskej národnej kultúry, uskutočňovala sa násilná germanizácia a odnárodňovanie poľského ľudu. Z príkladu poľských západných zemí, ktoré boli odtrhnuté v stredoveku, poľský ľud dobre vedel, čo ho čaká pod vládou germánskych štátov, predovšetkým Pruska. Toto znamenalo veľmi vážne ohrozenie samotnej národnej existencie poľského ľudu. Poľský ľud nastúpil cestu národnooslobodzovacieho hnutia a sila tohto hnutia bola taká veľká, že nielenže sa nepodarilo cudzím odnárodňovateľom odnárodniť poľské zeme, ktoré okupovali koncom XVIII. storočia, ale nepodarilo sa im ani prekaziť rozširovanie poľského národného hnutia na poľské západné a severné zeme, ktoré boli už po mnohé stáročia oddelené. Poľský národ sa vyznačil v tomto boji neobyčajnou životaschopnosťou a obrovskou odolnosťou proti politike asimilácie.²⁰

Vznik a sila poľského národného hnutia boli podmienené ešte aj tým, že poľský národ v dôsledku rozdelenia Reči pospolitej stal sa nielen utláčaným národom, ale aj národom rozdeleným. Národné oslobodenie a znovusjednotenie všetkých častí poľského národného územia v nezávislý štát sa stalo jednou zo základných historických podmienok vývoja poľského národa. „V Poľsku, Nemecku a Taliansku — ukazoval Engels — ideou každého politického hnutia bola

²⁰ Pozri J. V. Stalin, *Sočinenija* 11, 347—348; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, 17.

snaha obnoviť národnú jednotu, bez ktorej bol národný život len ilúziou.²¹

Nakoniec je nutné prihliadať aj na tú okolnosť, že pád a likvidácia poľského štátu neboly náhlym súčasným aktom — ale vyplňujú celé obdobie v dejinách Poľska, obdobie, v ktorom jasne sa rysujúca perspektíva straty národnej nezávislosti a uvrhnutia do postavenia utláčaného a rozdeleného ľudu vyvolala cit prudkého protestu, burcovala k odporu a urýchlňovala proces dozrievania národného povedomia poľského ľudu. Poľský ľud nemohol odvrátiť likvidáciu poľského štátu, ale odpovedal na ňu národným hnutím.

Vplyvom tých istých historických podmienok, ktoré vyvolaly poľské národné hnutie na skoršom stupni historického vývoja, ako to bolo typické pre druhé utláčané národy východnej Európy, ešte pred zakončením procesu utvárania sa poľského národa, poľské národné hnutie vzniklo ako hnutie *šľachtické*.

Vládnúcou triedou utvárajúceho sa poľského buržoázneho národa vo chvíli, keď sa stal utláčaným národom, ostávala poľská trieda feudálov.

V období vzniku poľského národného hnutia poľská spoločnosť nebola ešte kapitalistickou a rodiaca sa poľská buržoázia, i keď sa účastnila národnooslobodzovacieho povstania r. 1794, bola ešte príliš slabá, aby si mohla stať na čelo tohto hnutia, ba ani sa o to v skutočnosti neusilovala. Tak ako mladá buržoázia iných krajín, ani poľská buržoázia vo svojej väčšine nevystupovala ešte proti šľachticom, „do radov ktorých sa často usilovali dostať jej najlepší predstavitelia“,²² uznávala šľachtu ako vodcu a nasledovala ju v rozvíjajúcom sa národnom hnutí. Preto na čele poľského národného hnutia stála a mohla stáť len feudálna vládnúca trieda — šľachta.

Rozbitie poľského štátu a utláčanie so strany iného národa dotýkalo sa všetkých tried poľskej spoločnosti. V dôsledku toho sa tieto v rozličnej miere a rozličným spôsobom zúčastňovali národného hnutia. Avšak o nijakej inej vedúcej sile okrem šľachty v národnooslobodzovacom hnutí v tomto období nemôže byť ani reči: proletariát ako trieda sa ešte v Poľsku nezrodil a mestská chudoba, ktorá sa aktívne zúčastnila národnooslobodzovacieho hnutia, nebola schopná viesť toto hnutie.

*

²¹ K. Marx i F. Engels, *Sočinenija XIII*, č. 1, 154.

²² *Dejiny VKS(b)*. Krátky prehľad, Bratislava 1950, 131.

Tá skutočnosť, že na čele poľského národného hnutia stála šľachta, musela sa odraziť na charaktere a cieľoch tohto hnutia.

„V rozličných dobách vystupujú na bojovú arénu rozličné triedy, a každá trieda chápe „národnostnú otázku“ svojím spôsobom — hovorí s. Stalin. — „Národnostná otázka“ slúži teda v rozličných dobách rozličným záujmom, nadobúda rozličné odtienky, podľa toho, ktorá trieda a kedy ju nastoľuje.

Jestvovala u nás napr. tzv. šľachtická „národnostná otázka“, keď — po „pripojení Gruzínska k Rusku“ — gruzínska šľachta pocítila, aké nevýhodné bolo pre ňu, že stratila staré privilégiá a moc, ktorú mala za gruzínskych kráľov, a pokladajúc „jednoduché občianstvo“ za poníženie svojej dôstojnosti, žiadala si „oslobodenie Gruzínska“. *Tým chcela postaviť na čelo „Gruzínska“ gruzínskych kráľov a šľachtu a odovzdať im takto do rúk osud gruzínskeho národa! To bol feudálnomonarchistický „nacionalizmus“.*²³

Táto poučka s. Stalina nám dáva kľúč pre porozumenie prvého obdobia poľského národného hnutia. V Poľsku, ako aj v Gruzínsku v prvej polovici XIX. storočia šľachta sa usilovala o „oslobodenie krajiny“ preto, aby obnovila svoje staré privilégiá a moc a aby sa znovu stala pánom osudu poľského ľudu.

Všimnite si, že v uvedenom diele s. Stalin hovorí o *takzvanej* šľachtickej „národnostnej otázke“ a uvádza slovo „nacionalizmus“ v úvodzovkách. Veď ide o predburžoázny „nacionalizmus“ a „národnostnú otázku“, ktorá vznikla ešte pred definitívnou konsolidáciou národa, ide teda o pojmy svojrázne, ktoré sa značne odlišujú od buržoáznej národnostnej otázky a od buržoázneho nacionalizmu.

Počiatky poľského feudálnomonarchistického „nacionalizmu“ sú analogické s gruzínskym feudálnomonarchistickým „nacionalizmom“. Neznamená to však, že tieto historické javy boli úplne totožné. Ak v Gruzínsku šľachtické „národné hnutie“ nezanechalo, ako hovorí s. Stalin, nijakú badateľnú stopu v živote Gruzíncov a viedlo skôr len k jednotlivým sprisahaniam gruzínskych šľachticov proti ruským vladárom na Kaukaze, poľské šľachtické „národné hnutie“ malo od samého začiatku veľmi ostré formy a zanechalo v dejinách Poľska veľmi hlbokú stopu.

Keď s. Stalin ďalej charakterizuje príčiny úpadku gruzínskeho feu-

²³ J. V. Stalin, *Spisy 1*, Bratislava 1950, 51.

dálnomonarchistického „nacionalizmu“, hovorí: „... rozvoj tovarovej výroby, zrušenie nevoľníctva, založenie šľachtickej banky, zosilnenie triedneho antagonizmu v meste a na dedine, rastúce hnutie dedinskej chudoby a pod. — všetko toto zasadilo gruzínskej šľachte a súčasne aj „feudálnomonarchistickému nacionalizmu“ smrteľný úder.“²⁴

Tie isté príčiny pôsobili aj v Poľsku, ale s tým rozdielom, že od samého počiatku národného hnutia sa jednotlivé skupiny poľskej šľachty zriekaly feudálnomonarchistického „národného programu“ a mali nepriateľský postoj k poľskému národnému hnutiu, čo pridávalo národnému boju zvláštnu ostrosť. Toto sa vysvetľovalo omnoho väčším rozkladom feudálnych vzťahov a ostrejším triednym bojom, ako to bolo v Gruzínsku, ako aj omnoho ostrejšími národnými protirečieniami, ktoré urýchlili polarizáciu rozličných politických síl v poľskej vládnúcej triede. Ak v Gruzínsku v polovici a koncom XIX. stor. udalosti spoločenského života, uvádzané s. Stalinom, podnietily len jednu zo skupín gruzínskej šľachty zrieknuť sa akéhokoľvek „nacionalizmu“ a podať ruku ruskej samovláde s tým, aby namiesto toho mohla dostať od nej nielen teplé miestečká, lacný úver a poľnohospodárske nástroje, ale aj ochranu pred sedliackymi „vzbúrencami“, tak v Poľsku určité skupiny vládnúcej triedy, najmä jej aristokratickej špičky, podaly ruku absolutistickým vládcom mocnárstiev, ktoré si rozdelili Poľsko ešte pred likvidáciou poľskej nezávislosti. Túto politiku podmieňovala nielen demoralizácia a predajnosť určitých skupín poľskej šľachty, ale aj ich triedne záujmy a snaha získať spoľahlivú ochranu pred vzrastajúcim antifeudálnym sedliackym hnutím, ochranu, ktorú už nemohla šľachte zabezpečiť slabnúca štátna moc Reči pospolitej. „K rozdeleniu Poľska prispelo spojenie vysokej feudálnej aristokracie Poľska s tromi mocnosťami, ktoré sa účastnili jeho rozdeľovania. Toto ... bolo posledným prostriedkom pre záchranu vysokej aristokracie pred revolúciou.“²⁵ V týchto podmienkach, keď feudálnomonarchistické šľachtické „národné hnutie“ bolo jedinou silou, ktorá sa postavila proti antinacionálnej politike aristokracie, bola historická úloha poľského feudálnomonarchistického „nacionalizmu“ iná ako gruzínskeho, bola složitejšia a vnútorne protirečivá. „Národné hnutie“ poľskej šľachty bolo ako aj každé feudálno-monarchistické hnutie vo svojej podstate hnutím konzervatívnym a hralo (až do

²⁴ Tamže, 52.

²⁵ K. Marx i F. Engels, *Sočinenija VI*, 383.

tej chvíle, kým nedozrely nové sociálne sily národného hnutia a nové buržoázne programy) určitú pokrokovú úlohu.

Politika aristokratických kruhov sa uplatnila v Targovickej konfederácii r. 1792 a vyvolala nesúhlas väčšiny šľachty, ktorá sa snažila uchovať nezávislý poľský štát. No triedne záujmy, ktorými sa riadili targovickí zradcovia, neboli cudzie ani šľachticom „patriotom“, čo sa prejavilo aj v ďalšom priebehu poľského národného hnutia. Poľská šľachta, keď sa snažila o obnovenie svojich niekdajších privilégií a politickej moci, vyhlasovala rozličné politické programy²⁶ a pre uskutočnenie týchto programov hľadala rozličných protektorov od panovníkov feudálno-absolutistických veľmocí, ktoré si rozdelili Reč pospolitú, až po vládcov a vlády buržoázneho Francúzska a Anglicka. Všetkým feudálno-monarchistickým programom bolo spoločné úsilie obnoviť Poľsko ako feudálny štát a udržať feudálne utláčanie poľského roľníctva. Mali tiež spoločnú požiadavku, aby boli stanovené „hranice z r. 1772“, t. j. aby bola obnovená politická moc poľského štátu nad Litvou, Bieloruskom a pravobrežnou Ukrajinou, aby bola obnovená a posilnená politika zotročenia a násilného popoľšťovania miliónov Rusov, Ukrajincov, Bielorusov a Litovcov.

Tento veľmocensko-uchvatiteľský a feudálno-konzervatívny program sa však zahaloval nacionálnym plášťom a jeho ideologovia sa vyhlasovali za bojovníkov za národné záujmy poľského ľudu.

Národná zástava privábila i ostatné triedy poľskej spoločnosti, mestskú chudobu a roľníctvo do boja, ktorý vyhlásila šľachta. No keď sa tieto triedy stavali pod zástavy národného povstania, nemali na mysli obnovenie feudálneho Poľska, ale utvorenie nového Poľska, v ktorom malo vládnuť spravodlivé sociálne zriadenie. Je zrejmé, že v týchto historických podmienkach nemohlo ani roľníctvo ani mestská chudoba dosiahnuť úspech v boji za také sociálne zriadenie, v ktorom by nebolo vykorisťovania človeka človekom; nemali nijaký určitý pozitívny program. Ich programom bol nepriateľský pomer k feudálnemu zriadeniu, ale ich boj podľa objektívneho významu bol bojom za ustanovenie buržoázneho zriadenia.

Keď sa roľníctvo oboznámilo s konzervatívnym sociálnym programom šľachty, odvracalo sa od *takého* národného cieľa. S rozčarová-
ním opustilo povstanie r. 1794, ktoré zo začiatku s nadšením pod-

²⁶ Svojráznosťou poľského šľachtického „národného hnutia“ bolo to, že spolu s feudálno-monarchistickými programami dostávaly sa do popredia feudálno-republikánske programy, ktoré nemali už skoro nijakej podstatnej úlohy a snažili sa vzkriesiť archaické zriadenie „šľachtickej demokracie“ Reči pospolitej.

porovalo; úplne odoprelo podporovať otvorene konzervatívne šľachtické vedenie v povstaní r. 1830—1831. Mestská chudoba požadovala vytýčiť radikálne heslá a prijať revolučné formy boja; jej nespokojnosť sa prejavila v búrlivých vystúpeniach. Takými boli májové a júnové vystúpenia mestských varšavských drobných vrstiev r. 1794, namierené nielen proti targovickým zradcom, ale aj proti revolučnej politike šľachtického vedenia v povstaní, ktoré bolo schopné postaviť sa proti uskutočneniu i toho skromného programu sociálnych reforiem, ktorý navrhoval Tadeáš Kościuszko. Také bolo tiež vystúpenie mestských varšavských drobných vrstiev 15. augusta 1831. Šľachta, ktorá stála na čele národného hnutia, mala dostatok síl na to, aby tieto vystúpenia potlačila a potlačila ich kruto. Avšak týmto premenila hnutie na čisto šľachtické, čo sa zvlášť jasne ukázalo na príklade povstania r. 1830—1831, ktoré podľa Engelsových slov bolo konzervatívnou revolúciou.²⁷ Avšak poľské národné hnutie ako čisto šľachtické bolo odsúdené na porážku a keď stálo pred vážnymi vnútornými protirečeniami, ktoré feudálno-monarchistický „nacionalizmus“ nebol schopný prekonať, dostalo sa skutočne do slepej uličky.

Keď Engels charakterizoval šľachtické hnutie v Nemecku r. 1522—1523, porovnával ho s hnutím poľskej šľachty v prvej polovici XIX. stor. a podal o nich neobyčajne dôležitú charakteristiku: „Vzťah nemeckej šľachty k roľníkom bol taký istý ako pomer poľskej šľachty k poľskému roľníctvu v dobe povstania r. 1830—1846. Ako v súčasných poľských povstaniach, v Nemecku v tom čase mohlo hnutie rátať s úspechom len vtedy, keby sa boly spojily všetky opozičné strany a zvlášť šľachta s roľníkmi. Ale práve toto spojenie bolo v obidvoch prípadoch *nemožné*. Ani šľachta nebola prinútená k tomu, aby sa vo vzťahu k roľníkom vzdala svojich politických privilégií a feudálnych práv, ani revolučne naladené roľníctvo, spokojné so spoločnými neurčitými perspektívami, nemohlo sa spojiť so šľachtou, s tou vrstvou, ktorá ho najviac utláčala. Ako r. 1830 v Poľsku, taktiež v Nemecku r. 1522 šľachta už nemohla získať roľníkov na svoju stranu. Len úplným zrušením nevoľníctva a závislosti a odrieknutím sa všetkých šľachtických privilégií mohla šľachta primäť roľnícke obyvateľstvo k tomu, aby sa stalo jej spojencom; ale ako každá privilegovaná vrstva, šľachta neprejavila najmenšiu ohotu

²⁷ Pozri K. Marx i F. Engels, *Sočinenija* V, 265.

dobrovoľne sa vzdať svojich práv a výsad, svojho privilegovaného postavenia a väčšiny prameňov svojich dôchodkov.“²⁸

*

Úpadok feudálno-monarchistického „nacionalizmu“ po porážke povstania v r. 1830—1831, ktoré bolo jeho najmarkantnejším prejavom a posledným aktom v tomto období poľského národného hnutia, bol predovšetkým podmienený kapitalizmom v Poľsku, ktorý zapríčinil, že samotný program feudálno-monarchistického „nacionalizmu“ s jeho konzervatívnym sociálnym základom — snahou zachovať a upevniť feudálne zriadenie, stával sa stále nereálnejším. Poľská šľachtická trieda stále viac pociťovala nevyhnutnosť sociálnych premien. Mnohí statkári, ktorí sa dostávali do kapitalistických vzťahov, mali už sami záujem na premene výrobných vzťahov na kapitalistické, pravda, len pod tou podmienkou, že táto premena nepôjde revolučnou cestou, ale ju budú uskutočňovať sami statkári — „shora“.

V poľských zemiach, ktoré boli pod vládou Pruska, sa v dvadsiatych rokoch uskutočnila roľnícka reforma, ktorá znamenala vážny krok na ceste vývoja kapitalistických vzťahov; v cárskom Poľsku sa rozvíjal priemysel a v štyridsiatych rokoch sa začaly stavať železnice; a dokonca aj v hospodársky zaostalých poľských zemiach, okupovaných Rakúskom (Západná Halič), statkári, ktorí sa obávali roľníckeho povstania, začali uvažovať o otázke reformy. Feudálny spôsob výroby prežíval svoje posledné dni.

Zároveň i úsilie buržoázných elementov v poľskom národnom hnutí bolo späté s neúspechom feudálno-monarchistického programu o obnovenie nezávislosti Poľska. V podmienkach rozvoja kapitalizmu a stále viac sa rozvíjajúceho antifeudálneho roľníckeho hnutia, začaly si široké kruhy účastníkov boja za národné oslobodenie Poľska uvedomovať, že národné oslobodenie je možné len za účasti širokých mas roľníctva, že znovuvydobytie nezávislosti je neoddeliteľné od agrárnych reforiem vnútri krajiny.

Konzervatívny šľachtický „národný“ program vystriedal program obnovy Poľska ako buržoázneho štátu. Tento národný buržoázny program bol veľmi presne formulovaný v tridsiatych rokoch XIX. stor. emigrantskou poľskou Demokratickou spoločnosťou.

Zvláštnosťou poľského národného hnutia bolo, že hlásateľom bur-

²⁸ F. Engels, *Kresťjanskaja vojna v Germanii*, Ogiz, Gospolitizdat, 1939, 79—80.

žoázneho národného programu sa nestala buržoázia, ale zburžoáznelá šľachta a inteligencia, šľachtická predovšetkým svojím pôvodom a buržoázna spoločenským postavením.

Buržoázia v Poľsku po likvidácii poľskej nezávislosti stála v podstate bokom od národného hnutia a mala k nemu zdržanlivý a nedôverčivý postoj. Bolo to dôsledkom jednak dlhej historickej skúsenosti, ktorá naučila buržoáziu vidieť v politickej moci šľachty veľké ohrozenie svojich hospodárskych záujmov, ako aj zainteresovanosti poľskej buržoázie na vzťahoch k štátu, ktoré si rozdelily Poľsko, na ich trhoch, na štátnych dodávkach, na systéme protekcionizmu a pokrytectva priemyselníkov. Určitú úlohu hrala i tá skutočnosť, že medzi buržoáziou v Poľsku bolo dosť nemeckých kupcov a majiteľov manufaktúr, ktorí sa neprispôbili a cítili sa v Poľsku cudzo a ktorí sa vôbec nesnažili zúčastniť sa ani podporovať poľské národné hnutie. V povstaní v r. 1830—31 buržoázia stála bokom a nezúčastnila sa aktívne národného hnutia ani omnoho neskoršie, t. j. dokonca ani vtedy, keď toto hnutie vystúpilo pod buržoáznymi heslami.

Takto poľské národné hnutie v tridsiatych-šesťdesiatych rokoch XIX. storočia, keď už stratilo charakter feudálno-monarchistického „nacionalizmu“, ostalo i ďalej *šľachtickým* v tom smysle, že jeho vedúcou silou ostala šľachta. No s hľadiska svojho programu, svojej objektívnej orientácie bolo už *buržoáznym* národným hnutím.

Východiskom, základom sociálneho programu Demokratickej spoločnosti bolo úsilie obnoviť nezávislosť Poľska. Celý program sociálnych reforiem, ktorý hlásala Spoločnosť, bol podriadený hlavnému cieľu: získať do boja za nezávislosť roľníctvo, neodstrkujúc však pritom šľachtu a ponechávajúc jej vodcovskú úlohu. V súhlase s tým aj reformy, navrhované Demokratickou spoločnosťou, sa mali pridržať „strednej cesty“, aby neboly obzvlášť strašnými a ťažkými pre šľachtu a aby byly dostatočne lákavými pre roľníkov. Niet sa čo diviť, že koniec koncov tento sociálny program sa stále viac a viac obmedzoval a prispôboval sa záujmom statkárov. Život ukázal, že spojenie statkárov s roľníkmi — podstata celej politiky Demokratickej spoločnosti — nie je možné.

No už v tridsiatych a najmä štyridsiatych rokoch XIX. stor. vznikol nový smer, v ktorom sa objektívne odrážaly záujmy utláčaného roľníctva. Tento revolučno-demokratický smer sa zvlášť silne prejavil v krakovskom povstaní r. 1846, ktoré bolo vrcholom poľského

národnooslobodzovacieho hnutia v XIX. storočí. Kým šľachticko-buržoázny smer považoval roľníctvo len za svoj poslušný nástroj v boji za nezávislosť, revoluční demokrati vyzývali roľníctvo k agrárnej revolúcii, ktorá bola rovnako namierená proti národnému utláčaniu poľského ľudu, ako aj proti feudálnemu utláčaniu poľského roľníctva.

Poľská revolučná demokracia vstúpila na tú cestu boja, ktorá vtedy bola jedinou možnou cestou oslobodenia poľského ľudu. „Od čias krakovského povstania r. 1846 bol boj za nezávislosť Poľska — poukazoval i Marx a Engels — súčasne bojom *agrárnej demokracie* — jedinej možnej formy demokracie vo východnej Európe *proti patriarchálno-feudálnemu absolutizmu*.“²⁹ S bojom poľskej revolučnej demokracie sú späté najpokrokovejšie tradície poľského národnooslobodzovacieho hnutia XIX. storočia.

Poľskí revoluční demokrati dokázali prekonať polovičatý program Demokratickej spoločnosti, ktorý bol založený na triednom kompromise. Dokázali pozdvihnúť sa na vyšší stupeň a stať sa ochráncom záujmov hlavnej vykorisťovanej triedy poľskej spoločnosti — nevoľníckeho roľníctva. Medzi ideológmi tohto hnutia boli šľachtici, ktorí sa definitívne odtrhli od svojej triedy, Worcel, Dembowski a malomeštiacke (keby sme použili špeciálny ruský termín, povedali by sme — raznočinské) elementy (Gosljar, Krotowski), ako aj jednotliví predstavitelia samotného roľníctva (Scegenyj).

Program revolučných demokratov bol utopicko-socialistický. Objektívne bol programom najrozhodnejšieho a najdôslednejšieho likvidovania feudálneho zriadenia, programom buržoáznodemokratickej revolúcie. Ten program bol vyvrcholením poľského spoločenského myslenia predmarxovského obdobia, vyvrcholením poľského revolučného hnutia až do vystúpenia poľského proletariátu na javisko dejín.

Poľský ľud mohol v tej dobe dosiahnuť národné oslobodenie len v dôsledku agrárnej revolúcie, vedenej revolučnou demokraciou. Ale revoluční demokrati v Poľsku neboli dostatočne silní na to, aby mohli stáť na čele revolúcie. Revoluční demokrati museli v poľskom národnom hnutí neustále bojovať proti prevládajúcim vplyvom obmedzeného šľachticko-buržoázneho smeru, ktorý koniec koncov určoval tvárnosť tohto hnutia. V tomto boji dvoch smerov v poľskom

²⁹ K. Marx i F. Engels, *Sočinenija*, VI, 383.

národnom hnutí pramení podstata kolísavosti politického zamerania strany „červených“ v povstaní r. 1863—1864, do ktorej vstúpili spolu s revolučnými demokratmi aj šľachticko-buržoázni liberáli.

Šľachtické feudálno-monarchistické hnutie neprestalo existovať ani v druhom období národného hnutia, ale nebolo už určujúcim, jeho sociálny program sa stále viac menil a nadobúdala statkársko-junkerský charakter, strácajúc „ortodoxno“-feudálne črty; bolo však dostatočne silné, aby vplývalo na buržoázno-šľachtický smer, aby nanútilo povstaniu v r. 1863—1864 svoj zahranično-politický program a svoju taktiku.

V Poľsku v období revolučnej krízy začiatkom šesťdesiatych rokov dosiahlo roľnícke hnutie neobyčajného rozmachu. V masovom roľníckom hnutí v r. 1861—1862 a v účasti širokých mas roľníctva v povstaní v r. 1863—1864 sa skrývaly obrovské potenciálne možnosti pre boj za oslobodenie Poľska. Roľníctvu chýbal taký vodca, taká vedúca sila, ktorá by ho bola viedla k rozhodnej buržoázno-demokratickej agrárnej revolúcii, ktorá by do základov zničila feudalizmus a ktorá by ho bola súčasne viedla i do boja za národnú nezávislosť. Ale šľachticko-buržoázne sily, ktoré uchopily vedenie povstania v r. 1863—1864, podnikly všetko, aby potlačily masové roľnícke hnutie a aby znemožnily revolučným demokratom stáť na čele tohto hnutia. Tým predurčily povstanie k porážke. Tým konečne ukázaly svoju tvár — tvár vrahov poľského ľudu, uskutočňovateľov zradnej protinárodnej politiky. Ústami roľníka-povstalcu vyniesol poľský ľud rozsudok nad šľachtou, ktorá stratila národné záujmy: „Príde čas, keď my sami povstaneme, ale vy už tam nebudete.“³⁰

*

Doteraz sme skúmali skôr len vnútorné, špeciálne poľské podmienky poľského národného hnutia. Teraz pristúpime k jeho vonkajším, medzinárodným podmienkam.

Na obnovení nezávislosti Poľska v skúmanom období nemal hlavný záujem len poľský ľud, ale aj medzinárodné všedemokratické revolučné hnutie a od štyridsiatych rokov XIX. storočia — aj medzinárodné proletárske revolučné hnutie.

„Predovšetkým v čom spočíva sila reakcie v Európe od r. 1815 a čiastočne dokonca aj od čias francúzskej revolúcie? Vo Svätej alian-

³⁰ B. Limanowski, *Historia powstania narodu polskiego 1863 i 1864 r.*, Lwów 1909, 298.

cii Ruska, Pruska a Rakúska. A čo ju spájalo? Rozdelenie Poľska, z ktorého všetci traja spojenci mali osoh.

Rozkúskovanie Poľska, ktoré uskutočnili tieto tri mocnosti, bolo reťazou, ktorá ich vzájomne spájala; spoločné lúpenie ich spojilo putom solidárnosti.³¹

Obnovenie Poľska by bolo teda úderom, namiereným proti bašte reakcie v Európe, proti feudálno-absolutistickej „Svätej aliancii“. „Poľsko — ako ukazovali Marx a Engels — sa stalo revolučnou časťou Ruska, Rakúska a Pruska.“³² Poľské národné hnutie, ktoré podkopalo základy feudálno-absolutistických režimov, malo objektívne veľký progresívny a revolučný význam. V. I. Lenin — zaoberajúc sa polovicou XIX. storočia — napísal: „Vtedy bolo úplné víťazstvo demokracie v Európe skutočne nemožné bez obnovenia Poľska.“³³

Poľské národnooslobodzovacie hnutie nielenže zaseklo cestu kontra-revolúcii, ale malo aj veľký revolucionizujúci vplyv na ľudové masy ostatných národov Európy a najmä národov slovanských. „Kým ľudové masy Ruska a väčšina slovanských krajín sa ešte neprebudily zo sna, kým v týchto krajinách ešte neexistovali samostatné masové demokratické hnutia, šľachtické oslobodzovacie hnutie v Poľsku nadobúdalo už gigantický prvoradý význam s hľadiska demokracie nielen vseruskej, nielen všeslovanskej, ale aj celoeurópskej.“³⁴

Objektívne historické podmienky, ktoré urobili poľské národnooslobodzovacie hnutie spojencom medzinárodného revolučného hnutia, úplne jasne nastolily otázku nutnosti praktického spojenia medzi poľským národnooslobodzovacím hnutím a revolucionármi ostatných krajín, predovšetkým tých štátov, medzi ktoré bolo rozdelené Poľsko.

Avšak poľská šľachta, ktorá sa usilovala o obnovenie nezávislosti Poľska a nie o revolúciu v Poľsku, obávala sa spojenia s revolučnými silami a hľadala podporu u feudálnych a buržoázných vlád. Keď padly nádeje na Napoleona III., obrátila svoj zrak na Alexandra I. a potom i na Anglicko a Francúzsko. Čiastočne neopodstatnené ilúzie, ale v omnoho väčšej miere úsilie rozbiť revolúciu v Poľsku a izolovať poľské národné hnutie od medzinárodného revolučného hnutia, diktovalo poľským konzervatívno-statkársnym kruhom

³¹ K. Marx i F. Engels, *Sočinenija VI*, 382.

³² Tamže, 408. Citované z prekladu V. I. Lenina (pozri *Sočinenija 6*, 415).

³³ V. I. Lenin, *Sočinenija 6*, 416.

³⁴ V. I. Lenin, *Sočinenija 20*, 403.

ich zahraničnopolitickú líniu, ktorá podriaďovala záujmy poľského ľudu politike buržoázneho Anglicka a Francúzska. Táto protinárodná politika škodila národnému oslobodeniu Poľska, ku ktorému bola západoeurópska buržoázia veľmi ľahostajná.

Prečo šľachticko-buržoázny smer nezavrhol túto politiku konzervatívnych kruhov a prečo v päťdesiatych-šesťdesiatych rokoch ju dokonca prijal a prečo sohrala takú škodlivú úlohu v povstaní v r. 1863—1864? Bolo to zapríčinené tým, že jedným z prežitkov poľskej šľachtickej ideológie, ktoré zdedili politickí vodcovia poľskej Demokratickej spoločnosti, bol veľmocenský program obnovenia Poľska v hraniciach z r. 1772. Veľkomocenské, uchvatiteľské plány odďaľovali svojho času činiteľov poľského národného hnutia od ruských šľachtických revolucionárov dekabristov, ktorí im ponúkali spojenectvo v boji proti cárizmu a ktorí tiež proklamovali uznanie poľskej nezávislosti. A v päťdesiatych-šesťdesiatych rokoch šľachticko-buržoázni politici čakali radšej pomoc od Napoleona III. a Palmerstona a nebojovali ruka v ruke s ruskými revolucionármi, lebo vtedy by sa boli museli vzdať svojich veľmocenských plánov a uchvatiteľských úkladov na ukrajinské, bieloruské a litovské zeme.

Len dôslední poľskí revoluční demokrati, z ktorých mnohí boli žiakmi Černyševského a Dobroľubova, vášnivo a úprimne hlásali princípy slobodného národného sebaurčovania národov. Sväz popredných ruských revolucionárov a veľkých ruských revolučných demokratov, ktorý vznikol v šesťdesiatych rokoch, bol jedným z najväčších úspechov poľského národného hnutia a stal sa jednou z jeho najlepších pokrokových tradícií.

Zakladatelia vedeckého socializmu, vodcovia revolučného proletariátu Marx a Engels vysoko ocenili význam poľského národného hnutia; vo svojich prácach podali hlbokú charakteristiku jeho etáp, zreteľný obraz jeho perspektív a skvelý obraz jeho poľských bojovníkov za národné oslobodenie.

Úprimní priatelia poľského ľudu Marx a Engels preukazovali mu veľkú a neoceniteľnú pomoc v jeho boji. V novembri r. 1847 a vo februári r. 1848 vo svojich prejavoch na táboroch ľudu, venovaných poľskej otázke, Marx a Engels vyzývali revolučný proletariát k podpore poľského oslobodzovacieho hnutia. V usvedčujúcich článkoch, uverejňovaných v Nových rýnskych novinách, pranierovali katov poznianskeho povstania z r. 1848, odhaľovali protipoľskú politiku pruskej vlády, nemeckej buržoázie a ruského cárizmu a vyzývali re-

volučné Nemecko k spojenectvu s revolučným Poľskom. Na ochranu bojujúceho Poľska vystupovali Marx a Engels aj v šesťdesiatych rokoch. Vystúpenie anglických a francúzskych robotníkov na ochranu poľského ľudu hraly dôležitú úlohu v príprave utvorenia medzinárodnej družby robotníkov — I. internacionály.

Jedným z najdôležitejších historických poučení poľského národného hnutia bolo, že presvedčivo ukázalo, kto je priateľom a kto nepriateľom poľského ľudu.

Skúsenosť z poľského národného hnutia dokázala, že národnému oslobodeniu poľského ľudu sú nepriateľom nielen vlády uchvatiteľských mocností, ktoré priamo utláčali rozdelené Poľsko, ale aj vlády západných kapitalistických štátov, ktoré skrývaly svoju pravú politiku maskou „priateľstva“ a „starostlivosti“ o Poľsko. Boju poľského ľudu za národné oslobodenie boli nepriateľom, napriek všetkému ubezpečovaniu o snahách „oslobodiť vlasť“, i poľskí statkári, ktorí vstúpili do služieb, nepriateľských poľskému ľudu. Zvádzali poľské národné hnutie na nesprávnu cestu, ktorá nemohla priviesť poľský ľud k oslobodeniu, ale vyžadovala si len ťažké obete za záujmy západoeurópskej buržoázie, ktoré mu boli úplne cudzie a nepriateľské.

Priateľmi a spojencami poľského ľudu v jeho boji boli v tom čase revolučný proletariát západnej Európy a revolučné roľnícke masy Ruska. Skutočnými vodcami poľského ľudu v jeho boji za národné oslobodenie boli revolucionári, ktorí spojili národnú nezávislosť Poľska s bojom ruského ľudu proti cárizmu, utláčajúceho tak Rusko ako aj Poľsko, ďalej s bojom revolučného proletariátu, t. j. revolucionári, ktorí hrdinsky slúžili oslobodeniu Poľska v radoch I. internacionály a na barikádach Parížskej komúny.

*

Povstaním v r. 1863—1864 sa skončilo jedno obdobie poľského národného hnutia. Súčasne bolo medzníkom, ktorý podnietil víťazstvo kapitalistických vzťahov v Poľsku. Šesťdesiate-sedemdesiate roky XIX. stor. boli obdobím, keď sa poľská spoločnosť premenila zo spoločnosti feudálnej na buržoáznú. Zmenily sa historické podmienky, zmenilo sa i triedne složenie poľskej spoločnosti: bývalé základné antagonistické triedy — feudálov a nevoľnícke roľníctvo vystriedaly nové základné antagonistické triedy — buržoázia a priemyselný proletariát.

V priebehu vyostreného revolučného boja za likvidáciu odumierajúceho feudálneho zriadenia sa formoval poľský buržoázny národ. Víťazstvo kapitalizmu a premena poľskej spoločnosti na spoločnosť buržoáznu znamenali súčasne ukončenie procesu utvárania sa poľského buržoázneho národa.

Ak Poľsko ešte koncom XVIII. stor. robilo len prvé kroky na ceste kapitalistického vývoja, ak nejestvovanie celonárodného trhu bolo v tejto dobe javom, v ktorom sa odrážal stupeň ekonomického rozvoja krajiny a bol dôkazom nejestvovania hospodárskej jednoty, tak v druhej polovici XIX. stor. zvíťazil už kapitalizmus vo všetkých častiach rozdeleného Poľska. Samotná sociálno-ekonomická štruktúra poľskej spoločnosti bola už vo svojej podstate kapitalistická, t. j. typická pre buržoázny národ, bola takou štruktúrou, ktorá v normálnych podmienkach vývoja národa predpokladá jestvovanie pevnej hospodárskej jednoty a rozvitého spoločného hospodárskeho života. Nedostatok tejto jednoty medzi jednotlivými časťami Poľska nebol zavinený hospodárskou nevypelostou, ale zvláštnymi politickými podmienkami existencie poľského národa, štátnymi a colnými prekážkami, ktoré rozkúskovaly poľské národné územie na časti. Len tieto podmienky a nie stupeň hospodárskeho vývoja prekážali užšiemu hospodárskemu sjednoteniu poľských zemí a narušovali ich vzájomné styky a deľbu práce.

Treba poznamenať, že aj za týchto veľmi nepriaznivých podmienok sa prejavila spolupatričnosť poľských zemí a ich úsilie spojiť sa v jeden národohospodársky celok. Toto úsilie sa začalo prejavovať hneď na začiatku likvidácie poľského štátu. Nebolo náhodou, že pri rozdeľovaní poľského územia na Viedenskom kongrese veľmoci, zúčastnené na rozdeľovaní, boli prinútené priznať (i keď len na papieri) nutnosť zabezpečiť hospodárske styky medzi poľskými zemami, ktoré ležali na rozličných stranách nových politických hraníc. Také územie, ktoré bolo od poľských zemí najskôr odtrhnuté, ako napr. Sliezsko, ekonomicky smerovalo k tým poľským zemiám, ktoré ležali na druhej strane hraníc a v podmienkach politického rozdelenia Poľska nadobúdali stále viac význam najdôležitejšej energetickej základne celého poľského územia.³⁵

Je úplne jasné, že vnútené rozdelenie poľských zemí, ktoré narušovalo normálny rozvoj poľského hospodárstva, bolo jedným z dô-

³⁵ Pozri W. Kula, *Historja gospodarcza Polski w dobie powstaniowej 1864—1918*, Warszawa 1947, 130—131.

ležitých činiteľov, vplývajúcich na vývoj poľského národa. Ale práve tak je jasné, že by bolo veľkou chybou považovať rozdelenie takéhoto charakteru a na takomto stupni sociálno-ekonomického vývoja za ukazovateľa neukončenia procesu utvárania sa poľského národa, t. j. popierať jestvovanie poľského buržoázneho národa. Keby sme sa pridržali podobného stanoviska, museli by sme nevyhnutne prísť k záveru, že sa poľský buržoázny národ utvoril len po r. 1918 (a pritom by sme museli prehliadnúť ten fakt, že západné zeme poľské ostaly odtrhnuté). A v prípade takého buržoázneho národa ako ukrajinský, museli by sme prísť k záveru, že vôbec neexistoval, lebo sjednotenie ukrajinských zemí sa uskutočnilo až v ukrajinskom sovietskom socialistickom štáte. Absurdnosť podobných záverov dokazuje aj absurdnosť ich zásady. Povrchný výklad otázky o spoločnom hospodárskom živote národov, vyvíjajúcich sa v podmienkach národného utláčania a politického rozdelenia, neznamenal by nič iného ako zastierané vpašovanie tézy, odsúdené J. V. Stalinom, ktorá sa týka tzv. „piateho znaku“ národa — jestvovania samostatného oddeleného národného štátu.

So zmenou historickej situácie, v podmienkach premeny poľskej spoločnosti na spoločnosť kapitalistickú a ukončením utvárania sa poľského národa nemohla sa zmeniť aj poľská národnostná otázka.

Poľský ľud i naďalej trpel pod národnostným útlakom. Koncom XIX. stor. sa útlak dokonca ešte vystupňoval. Pre pracujúce masy poľského ľudu ostávala likvidácia národného utláčania naliehavou nutnosťou. No zmenily sa perspektívy boja proti národnému utláčaniu a iný charakter nadobudol vlastný boj.

Ak v predchádzajúcom období vládnuce triedy poľskej spoločnosti — predovšetkým šľachta a čiastočne buržoázia — vedená svojimi triednymi záujmami, stály na čele národného hnutia a vyhlásily boj za nezávislosť Poľska, tak teraz sa úplne zriekli starých hesiel. „Teraz — písal V. I. Lenin r. 1903 — vládnuce triedy Poľska, šľachta v Nemecku a Anglicku a priemyselní a finanční magnáti v Rusku vystupujú ako prívrženci vládnučích tried v krajinách, ktoré utláčajú Poľsko.“³⁶

Poľské vládnuce triedy nielenže sa zriekli boja za nezávislosť Poľska, ale schvaľovali aj národné rozdelenie Poľska tým, že vyzdvihovaly hnusný princíp trojlojalizmu, t. j. poslušnosť a vernosť

³⁶ V. I. Lenin, *Sočinenija* 6, 416.

primerane každému z troch reakčných režimov, ktoré utláčaly rozdelené Poľsko. Ak buržoázia začínala hovoriť o boji za nezávislosť, najmä ústami svojich „socialistických“ agentov v robotníckom hnutí, malo to len ten cieľ, aby otráвила povedomie robotníckej triedy jedom nacionalizmu a podlomila robotnícke hnutia. Poľské vládnuce triedy nielenže sa stránili boja za národné záujmy poľského národa, ale na každom kroku prejavovali svoj nepriateľský postoj voči týmto záujmom.

Svojrázny spôsobom, podmieneným postavením poľského národa ako národa utláčaného a rozdeleného, prejavily sa tie črty, vlastné všetkým buržoáznym národom, o ktorých hovorí J. V. Stalin vo svojej historickej práci *Národnostná otázka a leninizmus*.

„Buržoázia a jej nacionalistické strany boli a sú v tomto období vedúcou silou týchto národov. Triedny mier vnútri národa v záujme „jednoty národa“, rozšírenie územia svojho národa okupáciou cudzích národných území, nedôvera a nenávisť k cudzím národom, potlačanie národnostných menšín, jednotný front s imperializmom — to sú ideové a sociálnopolitické rekvizity týchto národov.“³⁷

Ochrana skutočných národných záujmov poľského ľudu prešla do rúk novej spoločenskej triedy, najpokrokovejšej triedy spoločnosti — proletariátu. V. I. Lenin ukazoval, že poľský proletariát hrdinsky prevzal tradície starého revolučného Poľska.³⁸

Keď sa proletariát postavil na čelo celého poľského pracujúceho ľudu, rozvinul boj aj proti národnému a aj proti sociálnemu utláčaniu. Boj za svrhnutie vlády vykorisťovateľských tried, za proletársku revolúciu a boj za národné oslobodenie boli úzko a nerozlučne spojené. Poľský proletariát pociťoval toto spojenie najprv živelne, ale potom vedome. Jeho boj sa nestal bojom za rozriešenie národnostnej otázky buržoázie, ale za rozriešenie národnostnej otázky proletariátu.

Dedič najlepších pokrokových tradícií poľského národnooslobodzovacieho hnutia predchádzajúcej epochy, poľský proletariát od prvých dní samostatného triedneho robotníckeho hnutia videl v proletariáte štátov, ku ktorým boli pričlenené poľské zeme a predovšetkým v prebúdajúcom sa mohutnom ruskom proletariáte svojho spojenca.

³⁷ J. V. Stalin, *Sočinenija* 11, 338; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, 9.

³⁸ Pozri V. I. Lenin, *Sočinenija* 6, 416.

Spojenie s ruským proletariátom nadobudlo obrovský prvoradý význam pre pokrokový vývoj poľského ľudu, pre jeho národné a sociálne oslobodenie. Tento význam bol určovaný tým, že koncom XIX. stor. sa premiestilo centrum medzinárodného revolučného hnutia do Ruska. Rusko stálo na prahu revolúcie, ruský proletariát vyrástol vo vedúcu, poprednú silu medzinárodného robotníckeho hnutia, vytvoril mohutnú proletársku stranu, stranu nového typu, stranu boľševikov, ktorej vodcovia Lenin a Stalin tvorivo rozvinuli marxistickú teóriu, vyzbrojili ňou proletariát a viedli ho do útoku proti kapitalizmu, na cestu vybudovania novej, komunistickej spoločnosti. V bratskom sväzku s ruským proletariátom, v spoločnom boji s ním videli najlepší synovia poľského ľudu záruku jasnej budúcnosti Poľska.

Ak prv, v polovici XIX. storočia, kým ešte nevstúpil ruský proletariát na historickú scénu, Poľsko, ako ukazoval Lenin, „bolo skutočne záštitou civilizácie proti cárizmu a popredným oddielom demokracie“,³⁹ tak v nových historických podmienkach bol popredným oddielom revolúcie ruský proletariát. Teraz spoločný boj s ruským proletariátom a pod jeho vedením sa stal cestou k oslobodeniu poľských pracujúcich od národnostného a sociálneho útlaku. „Sloboda Poľska nie je možná bez slobody Ruska,“⁴⁰ písal r. 1908 V. I. Lenin. Za slobodu Ruska a slobodu Poľska hrdinsky bojovala poľská robotnícka trieda spoločne s ruskou robotníckou triedou r. 1905.

No stáročný národnostný útlak značne vplýval na poľský ľud a ťažko sa prejavil i na poľskom robotníckom hnutí, keď umožnil v poľskom robotníckom hnutí, aby vznikla zároveň s revolučnou, internacionálnou Poľskou sociálno-demokratickou stranou, ktorá dôsledne uskutočňovala princípy jednoty boja ruského a poľského proletariátu, aj iná strana — rozvratnícka reformistická sociálno-nacionalistická PPS.

„Ak značná časť poľských robotníkov ostáva dosiaľ v duchovnej porobe buržoázných nacionalistov — písal s. Stalin r. 1913 — ak dosiaľ ostáva bokom od medzinárodného robotníckeho hnutia, je to najmä preto, že odveká protipoľská politika „mocipánov“ umožňuje takúto porobu, sťažuje oslobodenie robotníkov od takejto poroby.“⁴¹

³⁹ Tamže.

⁴⁰ V. I. Lenin, *Sočinenija* 15, 241.

⁴¹ J. V. Stalin, *Spisy* 2, 315.

Poľská sociálna demokracia, strana poľského revolučného proletariátu, vedená F. E. Dzeržinským, bola skutočným ochrancom národných záujmov poľského ľudu; len ona mu ukazovala správnu perspektívu národného oslobodenia v revolučnom boji vo sväzku s ruským ľuďom, s ruským proletariátom.

Samozrejme sa musí prihliadať na to, že v období pred Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou nebola poľská sociálna demokracia schopná povzniesť sa na dôsledne marxistické ponímanie národnostnej otázky, neprijala národnostný program bolševickej strany a ostávala v zajatí mylných luxemburgovských koncepcií, čím objektívne uľahčovala sociálnym nacionalistom ich podvratnú činnosť v poľskej robotníckej triede. Tým sa objasňuje jav, ktorý sohral nemalú úlohu v dejinách poľského ľudu, totiž že poľskí sociálni demokrati, ktorí boli úprimnými a oddanými bojovníkmi za záujmy robotníckej triedy, neboli schopní prekonať vplyv buržoáznej ideológie na robotnícku triedu, neboli schopní sjednotiť v tej dobe väčšinu poľskej robotníckej triedy pod zástavu revolučného marxizmu.

*

Veľká októbrová socialistická revolúcia priniesla národné oslobodenie poľského ľudu a ukázala mu cestu k úplnému sociálnemu oslobodeniu. Ale vplyvom viacerých príčin, medzi ktorými stojí na prvom mieste rozkol v robotníckej triede a otrávenie uvedomenia veľkej časti poľského proletariátu sociálno-nacionalistickým opojením, uchvátila moc v obnovenom poľskom štáte buržoázia a statkári. Títo predžili a zvýšili sociálne utláčanie poľských pracujúcich, pripravili poľský ľud o skutočnú národnú nezávislosť, premenili Poľsko na kolóniu a protisovietsku prednú stráž imperializmu a dovedli ho r. 1939 do národnej katastrofy.

Poľský ľud bol znovu oslobodený veľkým Sovietskym sväzom. Tentoraz poľská robotnícka trieda, ktorá stála na čele všetkého poľského pracujúceho ľudu, dovedla do konca jeho oslobodenie od útlaku kapitalizmu, od útlaku svetového imperializmu a vytvorila ľudovo-demokratický poľský štát.

Uskutočnilo sa to, o čom snívali najlepší synovia poľského ľudu. Nastala doba úplného oslobodenia poľského národa. Ale poľský národ sa oslobodil nielen od národnostného utláčania, ale kráča po ceste premeny z buržoázneho národa na národ socialistický. Áno,

stále zreteľnejšie sa vytvárajú tie svojské znaky, ktorými charakterizuje s. Stalin nové socialistické národy:

„Robotnícka trieda a jej internacionálna strana sú silou, ktorá stmeluje tieto nové národy a vedie ich. Spojenectvo robotníckej triedy a pracujúceho roľníctva vnútri národa, ktorého cieľom je zlikvidovať zvyšky kapitalizmu a v záujme víťaznej výstavby socializmu odstrániť zvyšky národnostného útlaku v záujme rovnoprávnosti a slobodného rozvoja národov a národnostných menšín, odstrániť zvyšky nacionalizmu v záujme nastolenia priateľstva medzi národmi a v záujme posilnenia internacionalizmu, jednotný front so všetkými utláčanými a neplnoprávnymi národmi v boji proti politike okupácie a okupačných vojen, v boji proti imperializmu — taká je duchovná a sociálno-politická fyziognómia týchto národov.“

„Tieto nové národy vznikly a vyvinuly sa na báze starých buržoáznych národov v dôsledku likvidácie kapitalizmu tým, že sa naskrze pretvorily v duchu socializmu.“

„Na troskách starých buržoáznych národov vznikajú a rozvíjajú sa nové socialistické národy, ktoré sú omnoho somknutejšie ako ktorýkoľvek buržoázny národ, lebo sú zbavené nesmieriteľných triednych protirečení, ktoré rozhodávajú buržoázne národy a sú omnoho ľudovejšími ako ktorýkoľvek buržoázny národ.“⁴²

V duchovnej fyziognómii utvárajúceho sa poľského socialistického národa vystupujú tie črty, ktoré sa utváraly a prehľbovaly v stáročnom boji poľského ľudu za jeho národné a sociálne oslobodenie. Mickiewicz a Dąbrowski, Warinski a Dzeržinski, veľkí poľskí revolucionári, vytvárali a šíрили medzi poľským ľudom demokratickú a socialistickú kultúru, ktorá sa dnes pred našimi očami mení na dominujúcu, všeludovú kultúru. A nová duchovná fyziognómia utvárajúceho sa poľského socialistického národa, ktorý sa odráža v tejto kultúre, odzrkadľuje najlepšie pokrokové tradície dejín pracujúceho poľského ľudu a obsahuje také črty, ako je vrúcny patriotizmus, úprimná viera v šťastnú budúcnosť svojho ľudu a pripravenosť k boju za ňu, pohrdanie šľachticko-buržoáznym nacionalizmom a kozmopolitizmom, proletársky internacionalizmus a neochvejná vernosť priateľstvu s veľkým ruským ľudom, potvrdenému dejinami.

„Nepochybne sme veľmi pokročili vpred na ceste socialistickej premeny národa — hovoril Boleslav Bierut na VI. plenárnom za-

⁴² J. V. Stalin, *Sôčinenija* 11, 340—341; pozri *Národnostná otázka a leninizmus*, 10—12.

sadaní Ústředného výboru Poľskej sjednotenej robotníckej strany 17. februára 1951. — Najmä preto je poľský národ, hovoriac slovami s. Stalina, oveľa ľudovejším, ako bol poľský národ kedykoľvek v buržoáznom období. Preto nami vyzdvihnuté heslo národného frontu znamená sjednotenie složíek národa, ktorý sa premieňa na socialistický národ pod vedením robotníckej triedy, v boji za celonárodné ciele, ako sú mier, zabezpečenie nezávislosti a uskutočnenie šesťročného plánu.

Zvýšením boja národného frontu za mier a za uskutočnenie šesťročného plánu najúčinnnejším spôsobom upevňujeme sily národa. Zabezpečujeme mu najpriaznivejšie podmienky rozkvetu, opierajúc sa o jeho bohaté, mnohostoročné slávne dedičstvo a neustále obohacujúc našu národnú pokladnicu, náš príspevok k veci mieru a pokroku celého ľudstva.⁴³

Obrovské úspechy poľského ľudu v jeho boji za vybudovanie základov socialistickej spoločnosti sú shrnuté v návrhu ústavy Poľskej ľudovej republiky, v ktorom sa zároveň rysujú perspektívy ďalšieho rozkvetu poľského socialistického národa:

„Splňajúc vôľu poľského národa... Zákonodarný snem Poľskej republiky slávnostne schvaľuje budúcu ústavu ako základný zákon, ktorým sa má riadiť poľský národ a všetky orgány moci poľského pracujúceho ľudu za účelom:

upevnenia ľudového štátu ako základnej sily, ktorá najlepšie zabezpečuje plný rozkvet poľského národa, jeho nezávislosť a suverenity;

urýchlenia politického, hospodárskeho a kultúrneho rozvoja vlasti a tiež rastu jeho síl;

prehĺbenia vlasteneckých citov, jednoty a svornosti poľského národa v boji za ďalšie zlepšenie spoločenských vzťahov, za úplnú likvidáciu vykorisťovania človeka človekom a za uskutočnenie veľkých ideí socializmu;

upevnenia priateľstva a spolupráce medzi národmi, ktoré sa zakladajú na spojenectve a bratstve, ktoré teraz spájajú poľský národ s mierumilovnými národmi sveta a v úsilí za spoločným cieľom — odvrátiť agresiu a zachovať svetový mier.⁴⁴

⁴³ B. Bierut, *Walka naroda polskiego a pokój i Plan Szescioletni*; Nowe Drogi, č. 1 (25), 1951, 40.

⁴⁴ *Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. Projekt uchwalony dnia 23 stycznia 1952 r. przez Komisje Konstytucyjna, Warszawa 1952, 2—3.

Dňa 22. júla 1952 návrh Ústavy poľskej ľudovej republiky sa stal zákonom. Nová ústava Poľskej ľudovej republiky je dôkazom uskutočnenia stáročných snáh poľského pracujúceho ľudu. „Schvaľujúc Ústavu Poľskej ľudovej republiky — povedal Boleslaw Bierut vo svojom referáte na zasadnutí Poľského Zákonodarného snemu 18. júla 1952 — „vzdávame týmto česť pamiatke najlepších Poliakov, ktorí bojovali v mnohých pokoleniach za spravodlivosť, za pokrok, za slobodu, vzdávame česť bojovníkom za robotnícku a roľnícku vec, ktorí obetovali svoj život v boji proti kapitalistickému násiliu a vykorisťovaniu.“⁴⁵

Z ruského originálu I. S. Miller, K voprosu o formirovanii poľskej buržoaznoj nacii, Voprosy istorii, č. 7, 1952 preložila M. Mésárošová.

⁴⁵ Pravda z 20. VII. 1952.